

ARCHAEOLOGIA BELGICA

142

F. MEEUX en J. MERTENS

EEN GALLO-ROMEINSE TEMPEL
TE VELZEKE (ZOTTEGEM)

BRUSSEL

1973

Journal des Fouilles
voor Opgravingen

2

5

ANNALES
DE L'ARCHÉOLOGIE
BELGICA

ANNEE 1904

EEN GALLO-ROMEINSE TEMPEL TE VELZEKE (ZOTTEGEM)

DEEL I
1904

ARCHAEOLOGIA BELGICA

Dir. Dr. H. Roosens

Studies en verslagen uitgegeven door de
Nationale Dienst voor Opgravingen
Jubelpark 1
1040 Brussel

Etudes et rapports édités par le
Service national des Fouilles
Parc du Cinquantenaire 1
1040 Bruxelles

© Nationale Dienst voor Opgravingen

D/1973/0405/1

Z 5

1106

ARCHAEOLOGIA BELGICA

142

F. MEEUX en J. MERTENS

EEN GALLO-ROMEINSE TEMPEL
TE VELZEKE (ZOTTEGEM)

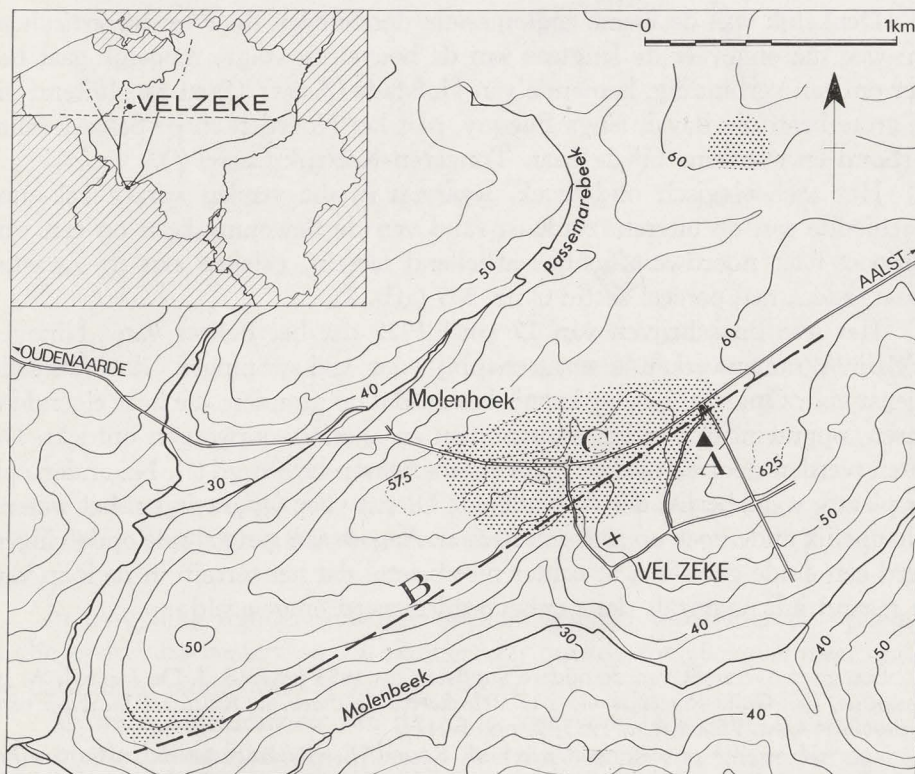

BRUSSEL
1973

INLEIDING

Reeds sedert het einde van de XVIe eeuw is de aandacht van de archeologen op de gemeente Velzeke ⁽¹⁾ gevestigd : de toenmalige geschriften vermelden daar immers de overblijfselen van antieke constructies en de ontdekking van allerlei aardewerk, godenbeeldjes, munten, enz. ⁽²⁾. Niettegenstaande de

Afb. 1. — De tempel te Velzeke in zijn algemeen topografisch kader.

- A : tempel,
- B : diverticulum,
- C : zone van romeinse bewoning.

¹ Sedert 1970 behoort Velzeke, samen met zeven andere gemeenten, administratief tot de gemeente Zottegem.

² Een volledig overzicht van de literatuur tot 1961 vindt men bij : M. BAUWENS-LESENNE, *Bibliografisch repertorium der oudheidkundige vondsten in Oostvlaanderen (vanaf de vroegste tijden tot aan de Noormannen)*, (*Oudheidkundige repertoria*. Reeks A, II), Brussel, 1962, pp. 217-225. Voor de jongere berichtgeving : cf. *Archeologie*, 1965, pp. 18-19; 1968, p. 75; 1969, p. 72; 1971, pp. 22-26; 1972, pp. 18-19.

talrijke vondsten, die er ook nog in latere eeuwen werden gedaan, werd het systematisch onderzoek pas in 1953 aangevat; hierbij werden allerlei constructies en afvalkuilen aangesneden⁽¹⁾. Hernieuwd onderzoek greep plaats in 1969-1971 en 1972⁽²⁾.

Uit al deze vondsten en opzoekingen blijkt dat de Romeinse bewoning over een brede zone verspreid is waarvan de kern gelegen is op een heuvelrug die zich uitstrekt tussen twee kleine valleien, deze van de Molenbeek en deze van de Passemarebeek, bijriviertjes van de Zwalmbeek. Niettegenstaande het geringe hoogteverschil beheerst men van op deze hoogte toch gans het omliggende landschap (afb. 1).

Denkelijk was de kleine agglomeratie doorsneden door een *diverticulum*, een weg die ongeveer de lengteas van de heuvelrug volgt; mogelijk gaat het hier om een verbinding, komende van Hofstade (Aalst)⁽³⁾ en aansluitend bij de grote baan die Bavai, langs Blicquy, met het Noorden en de Scheldevallei verbond en eveneens bij de baan Tongeren-Kortrijk-Cassel⁽⁴⁾.

Het archeologisch onderzoek, waarvan in dit verslag sprake zal zijn, geschiedde aan de uiterste zuidoost-rand van de bewoningskern op een van zuidoost naar noordwest lichtjes afhellend terrein, gelegen aan de Zwartestraat, kadastraal perceel sectie C nr. 337 (afb. 2).

Het was bij schrijven van 17 april 1972 dat het beheer van „Ninove-Welzijn”, samenwerkende maatschappij voor volkswoningen, de Nationale Dienst voor Opgravingen ter kennis bracht dat op gronden, die haar eigendom waren, opgravingen werden ondernomen en allerlei voorwerpen ontdekt. De feiten werden door een ganse reeks persberichten bevestigd⁽⁵⁾. Na onderzoek ter plaatse werd beslist dat de Nationale Dienst voor Opgravingen het wetenschappelijk onderzoek op zich zou nemen. Aan de aan gang zijnde opdelvingen werd een einde gesteld, wat echter niet belette dat het terrein in de loop van de maand juli nogmaals door onbevoegden werd omgewoeld.

Een goed overzicht van de oudere vondsten tot 1953 geven S. J. DE LAET-J. A. E. NENQUIN, *Een Gallo-Romeinse vicus te Velzeke-Ruddershove*, in *Kultureel Jaarboek voor de provincie Oost-Vlaanderen*, 1953, 2, pp. 3-21.

Voor de recente opzoekingen, zie: M. ROGGE, *Een bijdrage tot de studie van het Gallo-Romeinse wegennet in de streek van Schelde en Dender*, in *Helinium XI* (1971), p. 124-149. Zie ook: A. WANKENNE, *La Belgique à l'époque romaine. Sites urbains, villageois, religieux et militaires*, (*Répertoires archéologiques. Série C, III*), Bruxelles, 1972, pp. 56-57.

¹ S. J. DE LAET-J. A. E. NENQUIN, *o.c.*, pp. 21-57.

² Door het seminarie voor Archeologie van de R.U.G. en M. Rogge.

³ M. ROGGE, *o.c.*, afb. 1.

⁴ Cf. de kaart van het Romeins wegennet in België in J. MERTENS-A. DESPY-MEYER, *België in het Romeins tijdvak*, (*Archeologische kaarten van België*, 1), Brussel, 1969 en in A. WANKENNE, *o.c.*, plan 1.

⁵ De heer W. Jamée publiceerde in dit verband een korte nota in *Archeologie*, 1972, pp. 18-19.

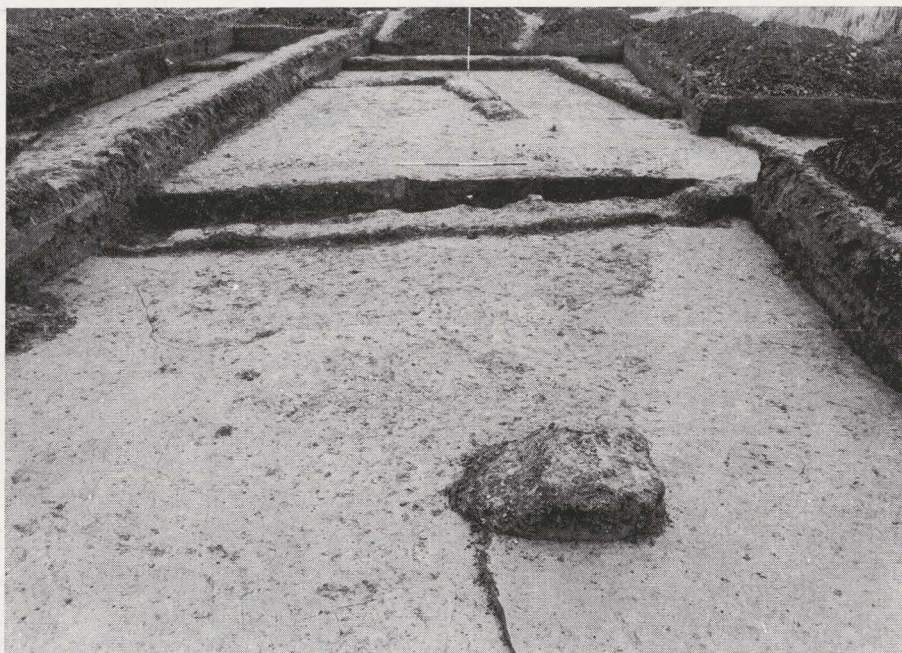
Afb. 2. — Ligging van de tempel in het kadasterplan.

In dergelijke minder gunstige omstandigheden werd met de systematische opgraving gestart op 13 oktober. Zij duurde tot 10 november, onder de dagelijkse leiding van de heer F. Meex.

Alvorens de resultaten van dit onderzoek voor te leggen, stellen wij er prijs op de beheerraad van „Ninove-Welzijn” en in het bijzonder de heer A. Gottemans, secretaris-zaakleider, te danken voor hun medewerking. Wij danken eveneens de heren W. Jamée en M. Rogge, die ons nadere inlichtingen verschafte betreffende de vondsten, alsmede de heer L. De Borle, voorzitter van de jeugdclub „Kultuur en ontspanning na arbeid”, de feitelijke ontdekkers van het site.

HET ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK (plan I)

Dit onderzoek geschiedde aan de hand van vier sleuven, die ongeveer noord-zuid over gans het zuidelijk gedeelte van het perceel werden aangelegd. Sleuven II en III waren hoofdzakelijk bedoeld om na te gaan of er in de onmiddellijke omgeving van de tempel nog andere antieke resten aanwezig waren, terwijl in sleuven I en IV het eigenlijke gebouw werd onderzocht (afb. 3 en 4).

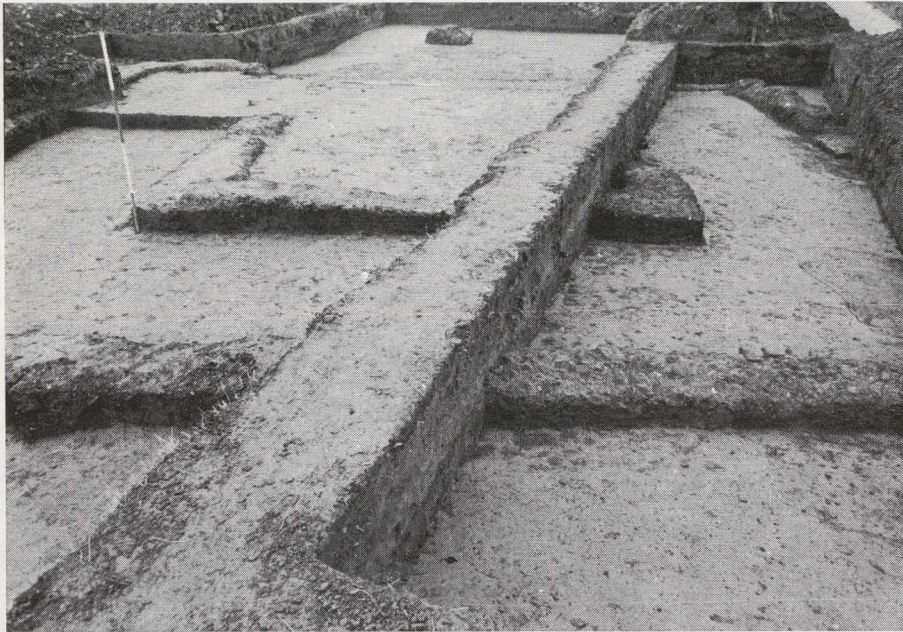

Afb. 3. — Algemeen zicht op de opgraving vanuit het zuidoosten; op de voorgrond, de fundering van het altaar.

Dit laatste vertoont het klassieke grondplan van de inheemse Gallo-Romeinse tempel, bestaande uit een vierkante of rechthoekige *cella*, ingeschreven in een gelijkvormige omgang.

Het heiligdom is noordwest-zuidoost gericht volgens een as van 135° . De *cella* vormt een in deze richting uitgestrekt vierkant van buitenwerks 6,35 m op 5,87 m en binnenwerks 5 m op 4,30 m. De omgang vertoont dezelfde verhouding : zuidwest-noordoost meet hij buitenwerks 12,94 m en in lengterichting 13,22-13,60 m. De breedte van de omgang bedraagt binnen-

Afb. 4. — Algemeen zicht op de opgraving vanuit het noordwesten.

werks 2,85 m (noordoost en zuidwest) en 2,75 m (noordwest en zuidoost). Terwijl de funderingsmuren zich overal zeer duidelijk aftekenden in de bruin-gele klei, bleven van het opgaand muurwerk slechts uiterst kleine gedeelten bewaard.

De grondmuren van de *cella* zijn zeer regelmatig : hun breedte schommelt tussen 70 en 75 cm en hun bewaarde hoogte is ongeveer 50 cm, behalve in de zuidoost-hoek waar ze 70 cm bedraagt. De funderingen zijn goed bewaard, afgezien van recente uitbraak aan de zuidelijke hoek en kleinere verstoringen in de noordoost en zuidoost wanden. Het fundament bestaat uit een mengsel van kiezel en klei, in recht uitgegraven sleuven gestort en vervolgens vast aangedamd. Van parement werd geen spoor vastgesteld. Merkwaardig hierbij is dat de grondmuren, in tegenstelling tot de helling van het terrein, tot 60 cm dieper aangezet zijn in het zuidoosten (—96) ⁽¹⁾ dan in het noordwesten (—36) (in het noordoosten —43 en in het zuidwesten —52).

De grondmuren van de omgang zijn minder regelmatig : hun breedte gaat van 60 tot 100 cm ; de bewaarde hoogte schommelt tussen 20 en 40 cm. Zij vertonen dezelfde technische kenmerken als de cellamuren. Op sommige plaatsen is hier echter nog een gedeelte van het opgaand muurwerk bewaard :

¹ Alle hoogtematen zijn gemeten ten opzichte van een willekeurig nulpunt, gelegen in de noordelijke hoek van perceel C 337 (fig. 2), dat op 58,44 m boven de zeespiegel gelegen is.

in de zuidwestmuur 4⁽¹⁾ vonden we nog de onderste laag (8 cm hoog) van een eertijds goed gemetst muurtje 6 van 65 cm dik, iets smaller dan de fundering; het ongeveer 5 cm brede verstek was aan de buitenkant nog zichtbaar. De kern bestaat uit afslag van donkere Doornikse kalksteen, gebed in een witgrijze mortel; deze kern is langs beide kanten bekleed met regelmatig gekapte parementblokjes, in gelijkaardige mortel gevat. Deze stenen zijn, naar zuiver Romeinse traditie, naar binnen toe min of meer aangepunt; hun lengte gaat van 18 tot 23 cm; hun afmetingen in parement schommelen tussen 7 × 15 cm en 9 × 12 cm (afb. 5). Ook in de noord-oostmuur 2 en noord-westmuur 3

Afb. 5. — Detailopname van het opgaand muurwerk van de omgang.

ontsnapt hier en daar nog enkele parementstenen aan de vernieling. We konden daarbij vaststellen dat de metselaars ernaar gestreefd hadden mooie rechte muren te bouwen en dit op een fundering, die hier en daar soms wat afzwenkt: zo bevond zich in muur 3 het verstek aan de binnenkant (breedte 7 cm) terwijl in muur 2 geen verstek te bespeuren viel. Het gebruikte steenmateriaal is de donkere Doornikse kalksteen en de lokale bleek-grijze, soms geelachtige, Balegemse zandsteen⁽²⁾. Merkwaardig is ook hier dat de grondmuren, zoals bij de *cella*, dieper zijn aangezet in de westhoek (—52); bovendien werd de fundering van de zuidoostgevel 5 zeer onregelmatig uitgegraven: in het midden is zij 32 cm dieper aangezet dan aan het oostelijk uiteinde. Welke

¹ Deze nummering beantwoordt aan de nummers voorkomend op het algemeen opgravingsplan, plan I.

² Wij danken de heer M. Gulinck van de Geologische Dienst van België voor de bepaling van deze steensoorten.

de reden is van dit plotse verschil evenals deze van het onregelmatig verloop van deze fundering is moeilijk te bepalen daar langs weerszijden van deze muur het terrein volledig verstoord was. Even moeilijk te verklaren is het feit dat de aanzet van het opgaand muurwerk van de omgang langs de noordwestzijde ongeveer 30 cm hoger ligt dan langs de zuidwestkant.

Wijzen we tenslotte nog op de kiezelvulling **7**, waarvan de samenstelling overeenkomt met deze van de grondmuren van de tempel; de afmetingen bedragen 1,20 m op 1,10 m; de bewaarde hoogte is 100/105 cm. Waarschijnlijk betreft het hier de overblijfselen van het altaar, gelegen juist in de as van de tempel, op 5,20 m van de zuidoostgevel.

Naast de hoger beschreven gebouwwresten dienen nog enkele andere bij de opgraving gedane vaststellingen vermeld. Rekening dient hierbij gehouden met de zeer talrijke recente verstoringen als gevolg van de vroegere opgravingen.

Tussen altaar **7** en muur **5** tekende zich in de bodem een donkere verstoring **8** af; deze vlek liep gedeeltelijk door tot onder blok **7** (zie profiel A-B, plan I). Het verband met de omgangsmuur **5** is niet meer te bepalen omwille van de recente verstoring; rekening houdend echter met de „opgravingstechniek” van de vroegere gravers mogen we veronderstellen dat ze hier dieper zijn gegaan omdat ze geen vaste grond raakten en hier dus vulmateriaal aanwezig was; dit kan behoren tot de overblijfselen van de trap (zie verder), doch het is eveneens mogelijk dat kuil **8** onder de muur doorliep, hetgeen meteen de grotere diepte van de fundering op deze plaats zou verklaren (zie hoger blz. 10). De vulling van de kuil bevatte vele fragmenten van *tegulae* en *imbrices*, brokken witte en roze mortel en stukken van zuilen in bleke zandsteen; ook werd een stuk van een hypocaustbuis gevonden, twee kleine potjes (afb. 7, nrs. 6 en 7) en een grote scherf van een schaal (afb. 8, nr. 25).

Een tweede kuil **9** bevond zich in de zuidwestvleugel van de omgang; ook deze bevatte panscherven en grijze mortel.

De afvalputten **10**, **11** en **12** lagen buiten de tempel; **10** bevatte slechts enkele panscherven, terwijl **11** gevuld was met een mengsel van donkere klei en houtskool; in **12** lagen een ganse reeks grote panscherven regelmatig opgestapeld alsof ze opzettelijk bij de afbraak waren samengebracht.

Tijdens het onderzoek werd eveneens vastgesteld dat zich, zowel in de omgang als buiten de tempel, een zeer verspreide laag afval bevond, die door de funderingsgreppels was gesneden; dit was hoofdzakelijk merkbaar in de zuid- en westsector. Deze laag schijnt dus ouder te zijn dan de tempel; ze bevatte enkele scherven en enkele gave potjes (afb. 7, nrs. 4, 5, 9 en afb. 6).

Vermelden we tenslotte nog een drietal paalgaten **13**, **14** en **15** die zich duidelijk in de onberoerde klei aftekenden. Het waren vierkante gaten met 40 cm zijde en respectievelijk 80, 55 en 50 cm diep in de onberoerde grond uitgegraven.

HET ARCHEOLOGISCH MATERIAAL

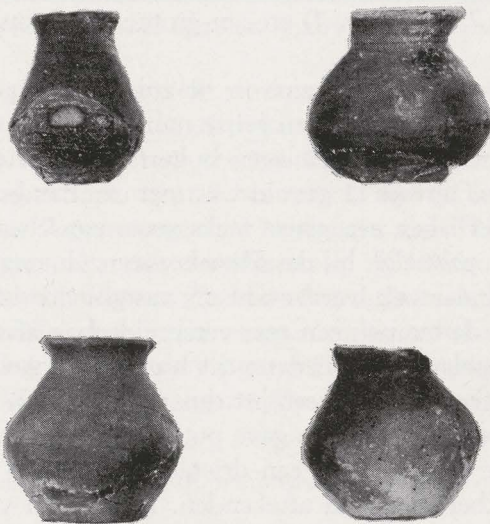
De opgravingen leverden uiterst weinig archeologica op.

BRONS

1. *Sestertius*, gevonden nabij altaar 7, juist onder de humuslaag.
Voorzijde : gelauwerd hoofd naar rechts; legende volledig verdwenen.
De keerzijde is totaal afgesleten. Naar het profiel van de beeldenaar zou het een muntstuk van keizer Hadrianus kunnen zijn.

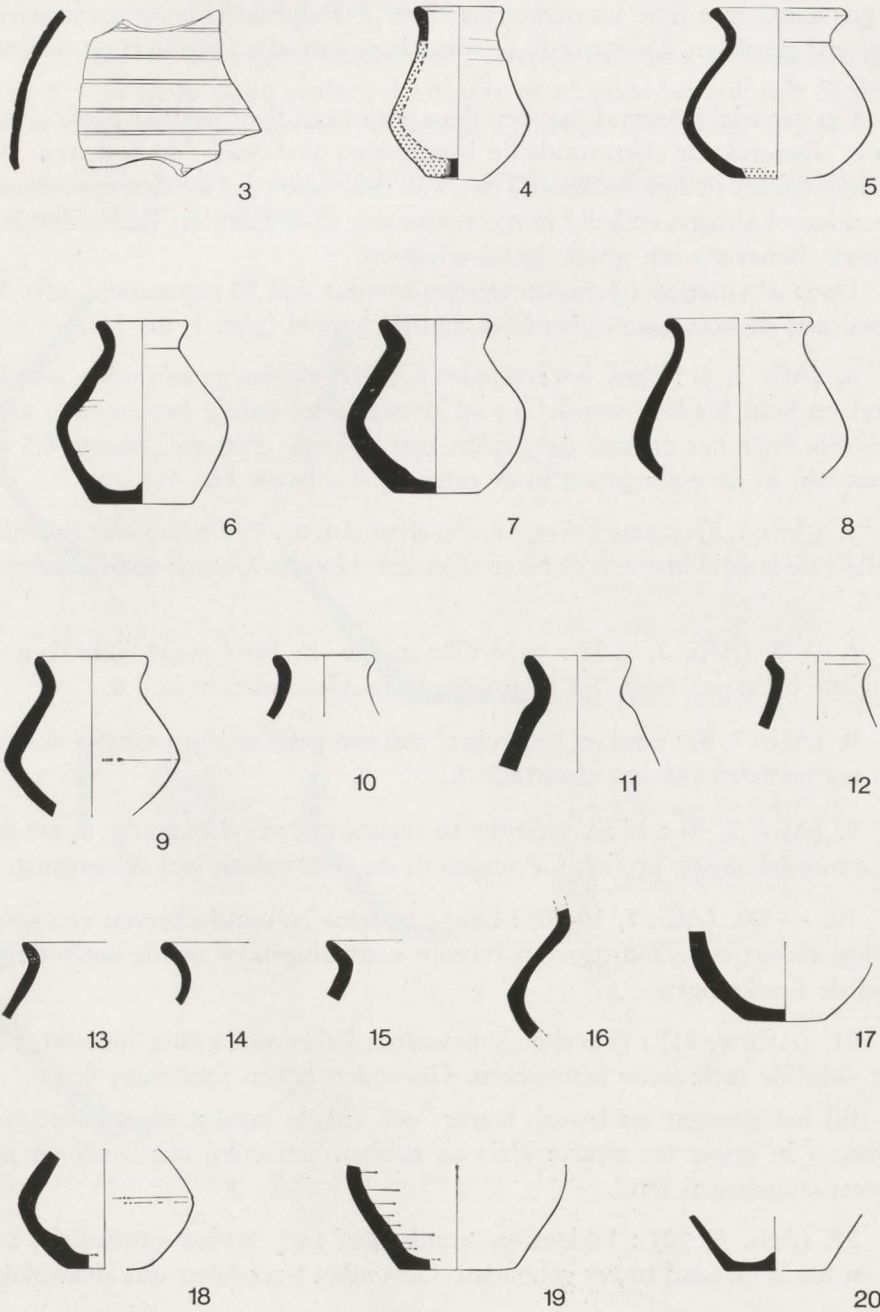
AARDEWERK

2. Kleine wandscherf van een sigillatabord Drag. 18/31. Gevonden in een recente verstoring.
3. (Afb. 7, 3) : wandscherf van kruik of kruikamfoor in bleke klei; aan de buitenkant zijn ondiepe horizontale groeven aangebracht. Eveneens afkomstig uit een recente verstoring.

Afb. 6. — De bebertjes, overeenkomstig afb. 7, nrs. 4-7 (Sch. 1/3).

Afb. 7. — Het aardewerk (Sch. 1/3).

Bij het gewone aardewerk dient vooral de aandacht gevestigd op een ganse reeks kleine grijze tot zwarte bekertjes; de klei is bruin tot zwart, grofkorrelig en gemagerd met fijne kwartskorrels; over het algemeen is de aarde poreus en slecht gebakken. De soms dikke wand is geglad, doch schilfert op sommige plaatsen af.

Op het wiel gevormd, hebben deze potjes een licht geknikt profiel, soms ietwat afgerond; de effen ronde lip is enigszins uitstaande; de bodem is vlak. De gemiddelde hoogte bedraagt 7 cm. Van deze bekertjes werden zes volledige gevonden of althans volledig te reconstrueren, zes randen en vier bodemfragmenten, benevens een groot aantal scherven.

Door de vroegere opgravers werden er meer dan 30 ingezameld (afb. 11), vooral aan de oostelijke buitenhoek van de tempel (plan I, nr. 16).

4. (Afb. 7, 4) : slank bekertje met hoge kegelvormige schouder, geknikte wand en licht konkaaf standvlak; op de schouder enkele horizontale, waarschijnlijk door het draaien gevormde, zeer ondiepe groeven; hoogte 6,7 cm. Gevonden in de vullingslaag in de omgang (zie hoger blz. 11).

5. (Afb. 7, 5) : kleine beker, minder slank dan nr. 4 eveneens met bikonisch profiel; de knik is hier echter meer afgerond. Hoogte 6,7 cm; zelfde herkomst als 4.

6 — 7. (Afb. 7, 6-7) : twee dikwandige, in kern zwart gebakken bikonische bekertjes, resp. 7,1 en 6,8 cm hoog. Gevonden in kuil 8.

8. (Afb. 7, 8) : rand en buikscherf van een gelijkaardig bekertje. Gevonden ten noorden van het altaarblok 7.

9. (Afb. 7, 9) : bijna volledig te reconstitueren dikwandig zwart-grijs potje met bikonisch profiel. Gevonden in de vullingslaag van de omgang.

10. — 20. (Afb. 7, 10-20) : rand-, bodem- en wandscherven van gelijkaardige bekertjes, afkomstig van recente verstoringen of uit de aanvullingen rond de funderingen.

21. (Afb. 8, 21) : gedeeltelijk bewaarde beker van groter formaat, doch met dezelfde technische kenmerken. Gevonden boven fundering 4.

Bij het gewoon aardewerk komen ook enkele borden en schalen voor, eveneens in grijze tot zwarte klei; ze hebben een effen standvlak en naar binnen omgebogen rand.

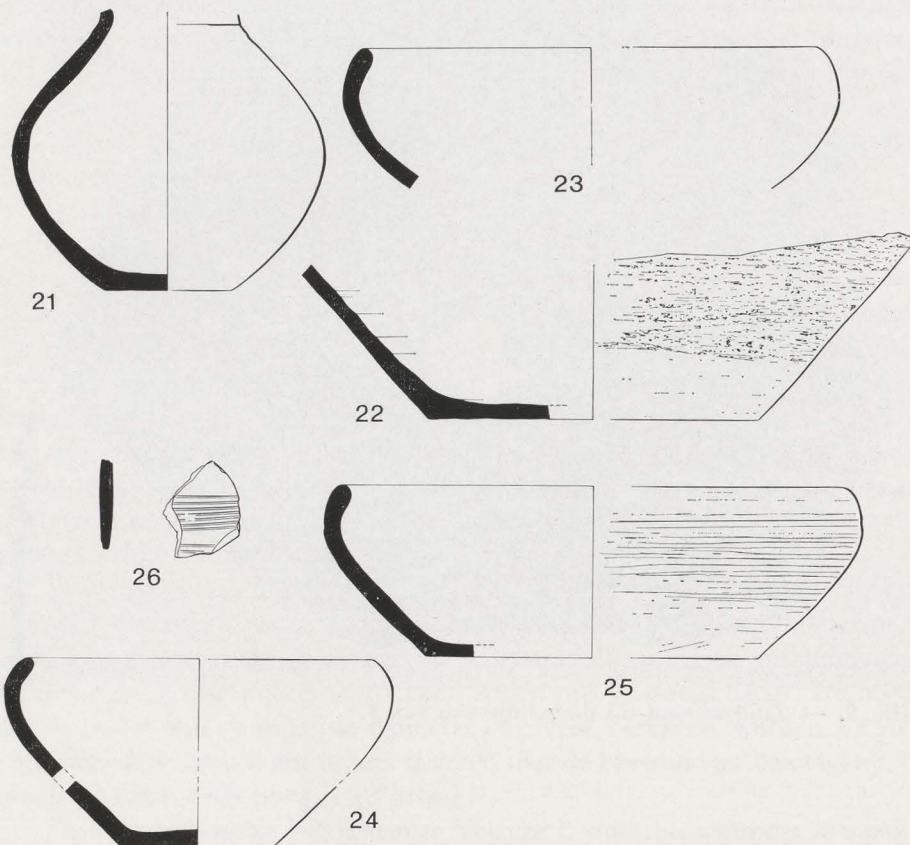
22. (Afb. 8, 22) : bodem en wandscherf met geglad oppervlak; naar boven toe is de rand ruwer gehouden. Gevonden ten oosten van altaarblok 7.

23. (Afb. 8, 23) : randscherf met volledig geglad oppervlak. Zelfde herkomst als 22.

24. (Afb. 8, 24) : rand- en bodemstuk van grijze schaal met gegladde wand; zowel aan binnen- als buitenkant kleven nog kleine deeltjes van een zwarte deklaag. Zelfde herkomst als 22.

25. (Afb. 8, 25) : grote scherf van zwartgrijze schaal; de buitenwand is tegen de voet en op de lip geglad; daartussen geschiedde het polijsten met veel minder zorg en zijn de groeven duidelijk zichtbaar. Gevonden in kuil 8.

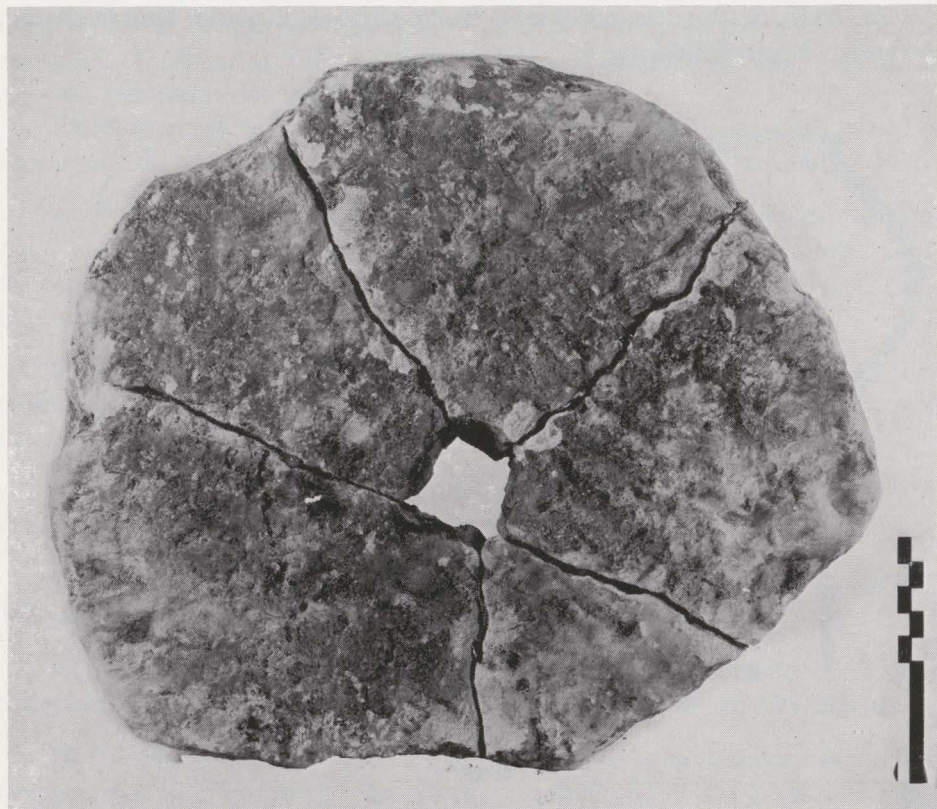
26. (Afb. 8, 26) : wandscherfje in grijsbruine klei met kamversiering. Gevonden boven fundering 4.

Afb. 8. — Het aardewerk (Sch. 1/3).

STEEN

27. (Afb. 9) : fragmenten van zuilen in Balegemse zandsteen; de diameter bedraagt 34 cm. De zuilschacht is effen, zonder cannelures; één van de fragmenten heeft in het midden een regelmatig vierkant gat van $3,5 \times 3,5$ cm. Gevonden in kuil 8.

Afb. 9. — Zuilfragment uit de vulling van kuil 8.

BESLUIT

De fragmentaire bewaringstoestand van de overblijfselen van de tempel en de geringe diepte waarop deze werden aangetroffen vergemakkelijken voorzeker niet de reconstitutie noch de chronologische interpretatie. Daarbij komt nog dat de recente verstoringen vele gegevens uit hun verband hebben gerukt.

Het gebouw, zoals dit door de opgraving aan het licht werd gebracht, heeft het typische grondplan van de Gallo-Romeinse tempel, waarvan het meest verspreide type bestaat uit twee concentrische vierkanten of rechthoeken (afb. 10). Terwijl de centrale fundering de cellamuren draagt dient de buitenste om de zuilen van de omgang te schragen. Daarom zijn de grondmuren van de *cella* gewoonlijk iets steviger en breder. In Velzeke is dit verschil zeer gering, amper een tiental centimeter.

Normaal werden deze tempels op een klein podium aangelegd, dat langs een trap toegankelijk was. De hoogte ervan is hier niet meer te bepalen: rekening houdend echter met de aanwezigheid van enkele stenen van het opgaand muurwerk van de omgang (plan I, 3 en 6) die op +7 en -20 aangezet zijn en met het feit dat de grondmuren van de *cella* minstens tot +17 reiken, moet het podium een minimum hoogte hebben gehad van 37 cm. Het was denkkelijk wel hoger en we mogen met minstens een drietal treden voor de trap rekenen. Deze laatste was misschien in hout, hoewel het wel merkwaardig is vast te stellen dat juist op de plaats waar hij zich moet bevonden hebben, het terrein recent was omgewoeld, hetgeen op de aanwezigheid van afval of uitbraak schijnt te wijzen.

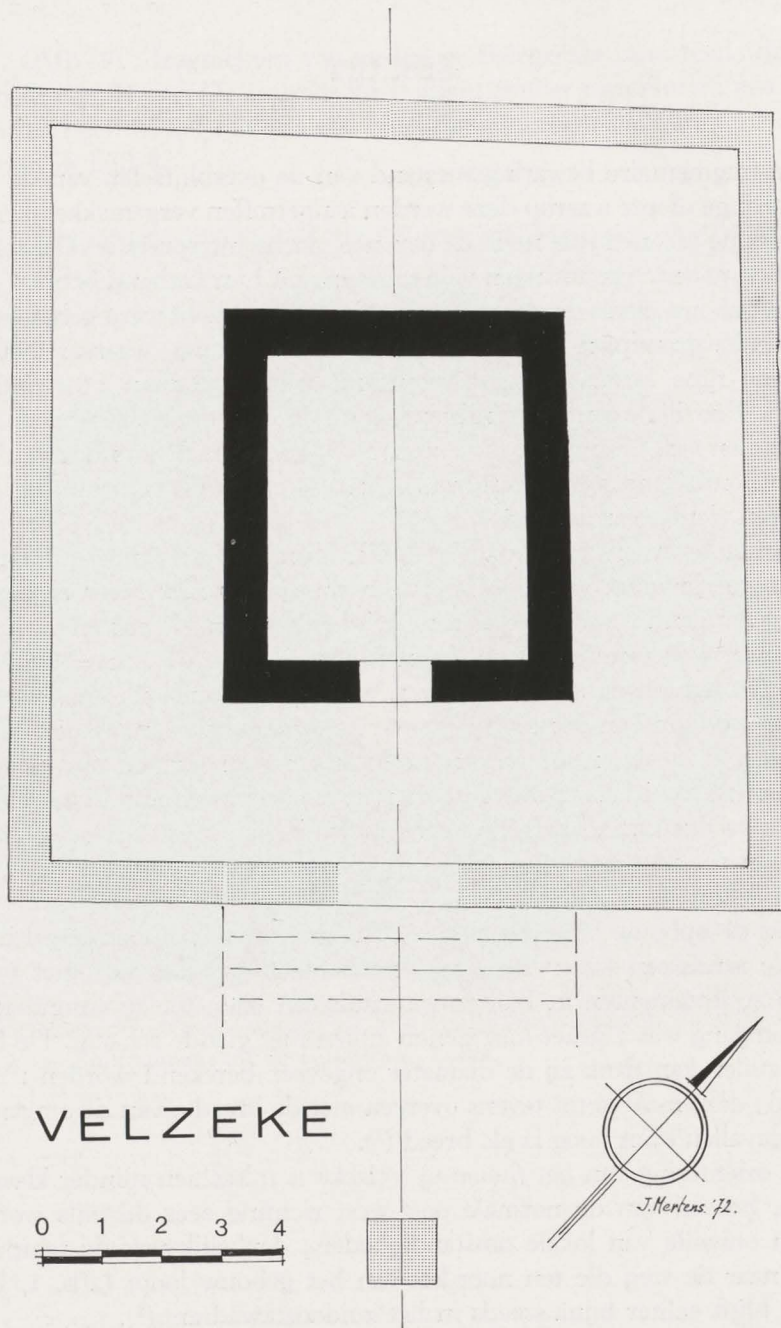
Wat de opbouw betreft weten we dat de muren in Doornikse kalksteen en lokale zandsteen waren opgetrokken; het dak was afgedekt met pannen.

De zuilfragmenten in Balemse zandsteen laten toe te veronderstellen dat de omgang was afgezet met stenen zuilen met gladde schacht. De hoogte van de zuilen kan dank zij de diameter ongeveer berekend worden: 2,90 m à 3,20 m; deze maat komt tevens overeen met de breedte van de omgang, die in vele gevallen even hoog is als breed (¹).

De oriëntering van het *fanum* te Velzeke is misschien minder klassiek te noemen, hoewel van de normale oost-west richting zeer dikwijls wordt afgeweken omwille van lokale omstandigheden; denkkelijk was de tempel hier gericht naar de weg die ten noorden van het gebouw loopt (afb. 1, B); de toegang blijft echter bijna steeds in het zuidoostkwadrant (²).

¹ Althans volgens VITRUVIUS, *De Architectura* III, 3, 7 en VI, 3, 7.

² Statistiek bij M. T. LEWIS, *Temples in Roman Britain*, 1966, pp. 32-33.

Afb. 10. — Reconstitutie van het plan van de tempel.

Vóór de ingang bevond zich het altaar; te Velzeke lag dit op 5,20 m van de omgangsmuur.

Naar vorm en afmetingen kan deze tempel vergeleken worden met gelijk-aardige gebouwen, die de jongste tijd ontdekt werden te Liberchies⁽¹⁾, Kontich⁽²⁾, Vervoz⁽³⁾, Hofstade⁽⁴⁾, Tavigny⁽⁵⁾ of Grobbendonk⁽⁶⁾. Door zijn geringe afmetingen behoort de tempel tot het kleinere type. Slechts de tweede tempel te Grobbendonk was nog kleiner : 10,50 × 9 m. Zoals te Liberchies, te Vervoz en te Tongeren lag de tempel aan de rand van een nederzetting.

De brokken roze mortel en het fragment van een hypocaustbuis, aangetroffen in de afvalputten en de effeningslaag rond de tempel, zouden kunnen wijzen op de aanwezigheid van gebouwen in de onmiddellijke omgeving, zoals dit bijvoorbeeld te Hofstade het geval was.

Van een eventuele *temenos* of omheiningsmuur, zoals te Hofstade, Vervoz en Liberchies, werd geen spoor teruggevonden. Mogelijk was het slechts een houten afsluiting of een haag, doch het is eveneens mogelijk dat hij buiten het onderzochte terrein gelegen is.

Aan wie de tempel toegewijd was is niet nader te bepalen. Alhoewel te Velzeke reeds vele votiefbeeldjes, vooral van de Moedergodin en van Venus, werden gevonden, kennen we geen enkel dat met zekerheid van ons opgravingsterrein afkomstig is⁽⁷⁾. De aanwezigheid van een groot aantal kleine aardewerktypen kan evenmin opheldering brengen; het is een gewoon verschijnsel bij antieke heiligdommen : ook in het nabije Hofstade was dit het geval, evenals te Liberchies en te Harelbeke⁽⁸⁾. Ze worden echter ook in grafvelden aangetroffen, zoals bijvoorbeeld te Kortrijk en te Blicquy⁽⁹⁾.

¹ P. CLAES-C. LEVA, *Le vicus des Bons-Villers à Liberchies*, in M. THIRION, *Liberchies*, Brussel, 1972, pp. 11-14.

² *Archeologie*, 1966, pp. 62-63; 1967, pp. 53-55.

³ *Ibidem*, 1970, pp. 70-72.

⁴ S. J. DE LAET, *Een Gallo-Romeins heiligdom op de Steenberg te Hofstade bij Aalst*, in *Kultureel Jaarboek voor de provincie Oost-Vlaanderen*, 1950, 1, Gent, 1951, pp. 269-314.

⁵ J. MERTENS-A. MATTHYS, *Tavigny-Saint Martin, lieu de culte romain et médiéval*, (*Archaeologia Belgica* 126, Brussel, 1971 = *Acta Archaeologica Lovaniensia* 3), pp. 22-23.

⁶ *Archeologie*, 1972, pp. 23-24 en pl. VIIIb.

⁷ W. JAMÉE, in *Archeologie*, 1972, p. 19 meent dat de aanwezigheid van de Ontcommenakapel, even ten noorden van de tempel, een herinnering zou kunnen zijn aan de antieke verering van een vrouwelijke godheid.

Ook te Hofstade schijnt de cultus op een vrouwelijke godheid betrekking te hebben : cf. S. J. DE LAET, *l.c.*

⁸ Hofstade : S. J. DE LAET, in *L'Antiquité Classique* XVI, 1947, pp. 287-306; Liberchies : P. CLAES, in *Archeologie*, 1964, pp. 14-15; Harelbeke : P. DESPRIET, in *De Leiegouw* XIII, 1971, p. 76, afb. 1.

⁹ Kortrijk : C. LEVA-G. COENE, *Een Gallo-Romeins grafveld in de Molenstraat te Kortrijk*, (*Archaeologia Belgica* 114), Brussel, 1969; Blicquy : S. J. DE LAET e.a., *La nécropole Gallo-Romaine de Blicquy*, (*Dissertationes archaeologicae Gandenses* XIV), Brugge, 1972.

Over de datering tasten we in het duister. De enkele paalgaten rond de tempel geven geen aanduiding. Indien de afvalkuilen 8 en 9 én de effeningslaag met zekerheid konden aangezien worden als zijnde ouder dan de stenen tempel (zie hoger blz. 11) dan zou het materiaal dat erin werd aangetroffen een *terminus ante quem* kunnen bieden. Het gewone aardewerk dat uit deze groeven komt is op zichzelf echter moeilijk te dateren; de kleine donkerkleurige bekers kunnen typologisch vergeleken worden met het aardewerk van Blicquy en meer bepaald met het type VI⁽¹⁾; het komt in dit grafveld hoofdzakelijk voor in de graven van de I^e en het begin van de IIe eeuw. We zouden hieruit misschien mogen besluiten dat de tempel te Velzeke in de IIe eeuw werd aangelegd⁽²⁾. Had hij een voorganger ter plaatse? Vergeleken met het niet ver afgelegen Hofstade is dit niet uitgesloten; misschien betrof het in deze eerste fase slechts een eenvoudige cella zoals te Hofstade. De plaats van de

Afb. 11. — Enkele bekertjes gevonden vóór het systematisch onderzoek door de jeugdclub van Velzeke in afvalput 16 (Sch. 1/3).

¹ Hoewel de klei en de deklaag sterk verschillen: S. J. DE LAET e.a., o.c., p. 66 en afb. 22 S. J. DE LAET, *Etudes sur la céramique de la nécropole de Blicquy I, La poterie dite „de Blicquy”*, in *Helinium IV* (1964), pp. 193-218).

² Te Hofstade schijnt de verbouwing gebeurd te zijn rond het midden van de IIe eeuw.

afvalputten 9 en 16 zou dan een verklaring kunnen vinden, vooral de laatste, die sterk aan een *favissa* doet denken.

We mogen evenmin uit het oog verliezen dat de bewoning te Velzeke reeds zeer vroeg een aanvang neemt : de italische sigillata hier ingezameld reikt terug tot in de vroeg-Tiberische periode ⁽¹⁾.

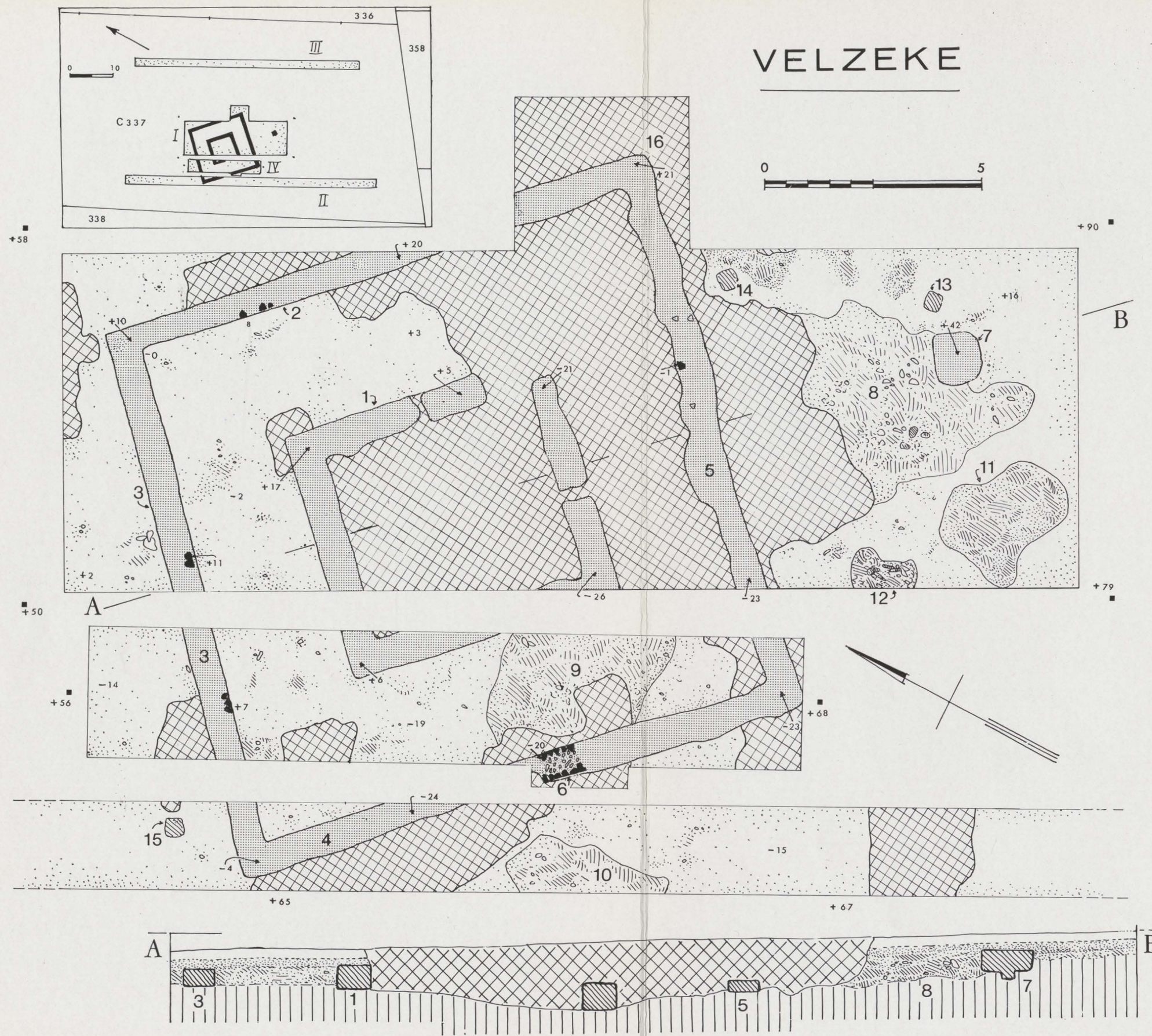
Evenmin is het uitgesloten dat nog op andere plaatsen te Velzeke een tempel bestond; de aan de gang zijnde opgravingen zullen ons denkelijk hieromtrent nadere inlichtingen verschaffen.

¹ M. VANDERHOEVEN, *De terra Sigillata te Tongeren. III. De italische terra sigillata*, (Publik. Prov. Gallo-Romeins Museum Tongeren 12), Tongeren, 1968, p. 85.

N.V. DRUKKERIJ ERASMUS LEDEBERG/GENT

VELZEKE

Plan I. — Algemeen plan van de opgraving, met situering van de sleuven en profiel A-B

Serv. Nat.
Nat. Dienst